

УДК 330.341.1:658

Любченко О.М.

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

У даній статті досліджено принципи формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону, виявлено характерних рис стратегії, проаналізовано її структуру, виділено етапи реалізації

The article is dealt with principles to create the strategy of regional social and economic development, main characteristics of this kind of strategies are identified. The structure of regional strategy is analyzed as well as its stages.

Сьогодні Україна знаходиться напередодні суттєвих змін у державній регіональній політиці. Їх зміст вже у недалекому майбутньому визначатиметься як рівнем усвідомлення суспільством та владою сутності соціально-економічних процесів, що відбулися у регіонах за останні десять років, так і обранням моделі, за якою відбуватиметься подальше регулювання регіонального розвитку. Беззаперечним є той факт, що стабілізація і розвиток економіки регіонів значною мірою пов'язані із розробкою дієвої стратегії соціально-економічного розвитку, формуванням ефективної соціально-економічної політики та механізмів її реалізації.

Специфікою стратегічного планування регіонального розвитку є визначення ключових проблем, виявлення перспектив вирішення цих проблем, аналіз досяжності ресурсів, розробка плану дій, спрямована на досягнення конкретних результатів із урахуванням сильних та слабких сторін регіону і особливостей структурно-динамічних зрушень в умовах трансформації економіки.

Дослідженню проблем стратегічного планування розвитку України та її регіонів присвятили свої праці провідні сучасні науковці, серед яких: А. Гальчинський, В. Геєць, О. Амоша, М. Герасимчук, З. Варналій, С. Вовканич, Б. Данилишин, Т. Заєць, М. Долишній, С. Писаренко та ін. Однак деякі питання, які стосуються теоретичних аспектів формування стратегії, а саме: визначення характерних рис, принципів та структури стратегії соціально-економічного розвитку в регіональному аспекті потребують більш широкого розгляду.

Метою даної статті є дослідження принципів формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону, виявлення характерних рис стратегії, аналіз її структури та етапів реалізації.

Реалізація стратегічного курсу розвитку регіону передбачає вирішення низки соціально-економічних, суспільно-політичних, технічних, організаційних і управлінських задач регіонального розвитку.

Характерними рисами стратегії є:

- установлений часовий термін реалізації стратегії;
- концентрація зусиль і ресурсів з метою реалізації стратегічних планів влади, підприємницьких структур і громадськості;
- консолідація зусиль усіх суб'єктів господарювання, влади і суспільства. Розуміння всіма учасниками процесу реалізації стратегії необхідності досягнення поставлених цілей;
- застосування методу SWOT-аналізу: проведення аналізу сильних і слабких сторін, наявних територіальних ресурсів, оцінка можливостей і загроз із боку зовнішнього середовища [1].

Формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону має базуватися на таких методологічних принципах:

- науковість. Стратегія розвитку регіону повинна бути розроблена з урахуванням новітніх досягнень науки, використанням експертних оцінок, наукових прогнозів розвитку території;

- системний підхід до вирішення соціально-економічних, екологічних і управлінських проблем. Регіон необхідно розглядати як цілісність, єдину систему [2];

- пріоритет стратегічних задач над тактичними;

- ієрархічність і поділ компетенції по рівнях державної влади. Регіон необхідно розглядати як підсистему, що є складовою частиною єдиної державної системи;

- комплексність. Стратегія повинна бути розроблена з урахуванням найважливіших структурно-функціональних зв'язків території, зовнішніх і внутрішніх факторів розвитку регіону. Стабільність тенденцій розвитку регіону залежить не тільки від його рангу, але й від масштабів потенціалу розвитку. Чим більший сукупний потенціал, тим об'єктивніше вище інерційність розвитку, достовірність показників розвитку регіону в перспективі, тим менший вплив випадкових явищ. До найбільш значущих зовнішніх умов і факторів розвитку можна віднести: сукупність централізованих ресурсів (включаючи фінансові), можливості залучення інвестицій, державну стратегію соціально-економічного розвитку, особливості геополітичного положення регіону й ін. Варто враховувати, що без урахування зовнішніх умов не можна домогтися стабільного розвитку регіону;

- активізація регіональних факторів економічного розвитку;

- імперативне вирішення проблем;

- реалістичність. Стратегія повинна спиратися на реальний потенціал території, відповідну ресурсну базу, містити реальні напрямки розвитку території;

- пріоритетна орієнтація на ефективність. Пропонована концепція стратегії повинна бути спрямована на розвиток регіону, містити ефективні механізми реалізації, використовувати оцінний критерій – ефективність економічної й соціальної діяльності;

- пріоритетність програмно-цільового підходу як найефективнішого при реалізації стратегії розвитку регіону.

Виходячи з функціонального призначення стратегії, структура стратегії регіонального розвитку має наступний вигляд (табл. 1).

У першому блоці, аналітичному, необхідно дослідити рівень соціально-економічного розвитку регіону і його місце в економіці України, проаналізувати вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на соціально-економічний розвиток регіону, у тому числі оцінити вплив на розвиток регіону державної соціально-економічної політики, позначити позитивні й негативні внутрішні фактори. Необхідно виявити тенденції й основні проблеми регіону, визначити потенційні можливості регіону для стійкого розвитку економіки. У процесі ранжирування виокремлюються головні проблеми, що визначають характер і напрямки розвитку регіону.

Аналіз впливу зовнішніх факторів на соціально-економічний розвиток регіону можливо провести на основі експертного опитування з подальшим узагальненням отриманих результатів і ранжируванням факторів.

У ході аналізу впливу внутрішніх факторів доцільно виявити сильні й слабкі сторони, можливості й загрози розвитку регіону. Так, до сильних сторін внутрішнього середовища регіону можна віднести сприятливе географічне й геополітичне положення, наявність високотехнологічних конкурентоспроможних виробництв, наявність сировинних ресурсів, планування й контроль бюджету регіону, централізацію бюджетних ресурсів, високорозвинуті зовнішньоекономічні зв'язки, культурну й історичну спадщину,

Структура стратегії соціально-економічного розвитку регіону

Найменування розділу	Зміст розділу
Аналітичний	Дослідження рівня соціально-економічного розвитку регіону і його місця в економіці України, аналіз впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на соціально-економічний розвиток регіону
Цільовий	Формування субординованої системи цілей
Прогнозний	Визначення можливих варіантів напрямків соціально-економічного розвитку регіону
Концептуально-стратегічний	Основні напрямки стратегії соціально-економічного розвитку території
Концептуально-тактичний	Рекомендації щодо використання програмно-цільового методу у вирішенні проблем розвитку території
Механізми реалізації стратегії	Визначення механізмів управління й регулювання розвитком території

високий рівень розвитку системи освіти й науки та ін. Відповідно, подібні переваги дозволяють прогнозувати можливості зростання конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників, зростання обсягу виробництва на основі впровадження інноваційних технологій, реструктуризацію й диверсифікованість існуючих виробництв, оптимізацію бюджету території по доходах і витратах, розвиток міжрегіональних зв'язків і зовнішньоекономічного співробітництва, підвищення якості життя населення.

До слабких сторін внутрішнього середовища регіону відносяться високий ступінь морального й фізичного зношування основних фондів, низька завантаженість виробничих потужностей, низька частка експорту в продукції провідних підприємств, незначні запаси природних ресурсів і високі витрати на їхній видобуток або відсутність природних ресурсів, дефіцит енергоресурсів, значні масштаби зuboжіння населення, низькі стандарти життя населення, низька продовольча безпека й ін. У подібних випадках реальними є загрози зростання тіньової економіки, зростання дисбалансу галузей економіки, їх нерациональна структура, перехід інженерних комунікацій в аварійний стан, зменшення населення, відплив кваліфікованої робочої сили в інші регіони, втрата економічної безпеки.

Результати аналізу зовнішніх і внутрішніх факторів соціально-економічного розвитку повинні стати основою для розробки конкурентних переваг регіону [2].

Другий блок – цільовий. На нашу думку, слід брати до уваги, що від того, наскільки правильно встановлені проблемні ситуації на базовий і прогнозний періоди, значною мірою залежить правильність вибору системи цілей. Якість розробки стратегії підвищиться, якщо будуть установлені проміжні проблемні ситуації. Установлення їх полегшить процедуру усунення кінцевої проблемної ситуації.

Третій блок – прогнозний. У ньому узагальнюються результати попередньо розроблених варіантів прогнозів розвитку регіону з урахуванням його зовнішніх і

внутрішніх факторів, конкурентних переваг регіону. Взаємне погодження прогнозів здійснюється на „виході” з блоку, тобто при формуванні цілісної системи попередніх прогнозів довгострокового розвитку регіону. Така послідовність дає можливість звести до мінімуму необхідність багаторазових коректувань у конкретних прогнозах.

Четвертий блок – концептуально-стратегічний. Ми вважаємо, що даний блок повинен стати зведеним. У ході розробки цього блоку стратегія регіонального розвитку набуває, з одного боку, високоагрегованого, з другого – цільового характеру. У концептуальному блоці необхідно викласти принципи ефективного розвитку регіону, основні етапи, строки реалізації стратегії та критерії завершення кожного етапу, основні напрямки стратегії соціально-економічного розвитку території, включаючи як напрямки розвитку основних галузей господарського комплексу (промисловості, сільського господарства, підприємництва, транспорту й ін.), соціальної сфери, так і заходи, спрямовані на підвищення інвестиційного рейтингу території, інституціональні заходи щодо реалізації структурної політики, удосконалювання територіального розміщення продуктивних сил та інші актуальні заходи.

Шостий блок – механізми реалізації стратегії. Механізм реалізації стратегії соціально-економічного розвитку регіону можна визначити як сукупність методів і засобів впливу на соціально-економічні процеси в регіоні, застосовуваних органами державної влади всієї держави й конкретного регіону для досягнення цілей стратегічного розвитку.

П'ятий блок – концептуально-тактичний. У даному блоці напрямки соціально-економічного розвитку, зазначені в попередньому, концептуально-стратегічному блоці, повинні одержати конкретизацію. Деякі розділи з цього блоку переходять у розряд цільових комплексних програм, але конкретна розробка й реалізація цих програм виходять за рамки стратегії. У розділі доцільно розробити рекомендації щодо використання програмно-цільового методу у вирішенні проблем розвитку території як такого, що відповідає необхідності забезпечення постійної орієнтації діяльності на кінцевий результат і погодження поставлених задач із ресурсами, строками й виконавцями. Це може бути як участь у реалізовуваних на території державних цільових програмах, так і розробка й реалізація регіональної програми соціально-економічного розвитку на середньостроковий період або ряду програм по напрямках регіональної політики.

На основі проведеного аналізу, на нашу думку, варто виділити такі основні цілі формування стратегії розвитку регіону:

- сталий економічний розвиток промислового потенціалу, шляхом збільшення прибутковості виробництва, формування сприятливого інвестиційного клімату, розвитку малого та середнього бізнесу.

- розвиток інноваційно-спрямованої економіки;
- соціальна захищеність і зростання якості життя населення;
- поліпшення екологічної ситуації у регіоні.

У стратегії соціально-економічного розвитку регіону повинні бути відображені [3]:

- аналіз соціально-економічного розвитку регіону та країни в цілому за попередній період і характеристика головних проблем розвитку економіки та соціальної сфери;

- очікувані зміни зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної ситуації та їхній вплив на економіку країни та регіону;

- оцінка впливу можливих заходів державної та регіональної політики у прогнозному періоді на розвиток економіки та соціальної сфери;

- цілі та пріоритети економічного і соціального розвитку та напрями регіональної та державної політики на відповідний період;

- прогноз кон'юнктури на внутрішніх і зовнішніх ринках стратегічно важливих товарів (послуг);
- основні макроекономічні та інші необхідні показники і баланси економічного і соціального розвитку, в тому числі по галузях;
- висновки щодо тенденцій розвитку економіки регіону та країни в цілому у прогнозованому періоді.

На нашу думку, реалізацію довгострокової стратегії розвитку регіону доцільно проводити в три етапи. В перший етап необхідно реалізувати заходи, спрямовані на стабілізацію виробництва та призупинення інфляційних процесів, створення інституціональних, фінансових та організаційних передумов для подальшого економічного зростання України та регіонів, забезпечення сприятливого інвестиційного клімату та необхідних засад зміцнення конкурентоспроможності за рахунок зниження енергоємності виробництва, скорочення і виведення з експлуатації надлишкових потужностей та застарілих агрегатів, збереження позицій на зовнішніх ринках. Головним у соціальній сфері є зниження рівня бідності та зменшення диференціації доходів населення за рахунок стимулювання випереджальних темпів зростання заробітної плати, посилення адресності соціальної підтримки.

На другому етапі реалізації стратегії соціально-економічного розвитку доцільно провести комплексну модернізацію підприємств, утвердити принципи та механізми структурно-інноваційної моделі соціально-орієнтованої економіки, упорядкувати відносини власності, з метою проведення глибокої демократизації суспільних процесів в Україні.

За рахунок впровадження наукоємких технологій буде подоланий ресурсно-витратний характер виробництва, прискориться його технологічне оновлення, збільшиться випуск продукції та підвищиться її конкурентоспроможність, зросте продуктивність праці.

На третьому етапі необхідно провести заходи, спрямовані на вирішення комплексу проблем, пов'язаних з підвищенням добробуту населення.

Складовими частинами механізму реалізації виступають наступні види забезпечення: організаційне, нормативно-правове, фінансово-економічне, кадрове, інформаційне, науково-проектне.

Таким чином, в сучасних умовах назріла гостра необхідність радикальних структурних перетворень економіки регіону за рахунок модернізації виробництва на засадах новітніх технологій, розширення внутрішнього ринку і розвитку його інфраструктури, нарощування експорту, активізації інвестиційних процесів, реформування базових секторів економіки, розвитку ефективного підприємництва, підвищення конкурентоспроможності його продукції. В умовах нестабільності і різких структурно-динамічних зрушень гостро постає необхідність розробки та реалізації стратегії соціально-економічного розвитку України та її регіонів. Стратегія будь-якої держави визначає трансформацію пріоритетів і механізмів державного втручання в економіку для реалізації його стратегічних цілей [4]. Вона характеризує спрямованість дій держави і принципи їхньої реалізації в цілому на довгостроковий період. Головною метою стратегії соціально-економічного розвитку є підвищення рівня якості життя нинішнього і майбутнього поколінь, створення умов для їх самореалізації та розвитку.

Література:

1. Павлов В. Методологія формування та механізми реалізації політики соціально-економічного розвитку регіону // Регіональна економіка. – 2001. – № 1. – С. 18-29
2. Осовська Г.В., Рижук С.М., Величко А.І. Проблеми соціально-економічного розвитку регіону: Монографія. – Житомир: ЖДТУ, 2005. – 342 с.
3. Варналій З. С., Мокій А. І., Новікова О. Ф., Романюк О. Ф., Романюк С. А. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / Національний ін-т стратегічних досліджень / З.С. Варналій (ред.). – К. : Знання України, 2005. – 498с.
4. Космомамбетова Р. Стратегія стійкого соціально-економічного розвитку й механізми її реалізації на прикладі республіки Казахстан // <http://www.personal.in.ua>

Рекомендовано до публікації
д.е.н., проф. Амошею О.І. 14.02.07

Надійшла до редакції
08.02.07